

Чедомир М. ЛУЧИЋ*

СЛОБОДА, ВЈЕРА И НАЦИОНАЛНИ ДУХ ВЛАДАЈУЋЕ ЛОЗЕ ПЕТРОВИЋА

Сигурно је да ће се историографи још спорити око правца и времена доласка Херакових предака под херцеговачку планину Његош.¹

Да ли је то било од Зенице, требињско-рудинским правцем, или некуда заобилазно (преко Бродарева) као што пометњу праве турске биљешке, недано прочитане у Једрене?²

Петар Први (за неуспјеле побуне Зупчана, Бањана и Дробњака) моли Реџепашића да их заштити од зулума и напомиње: „Ми смо вилајетлије”, наглашавајући да су му преци из Херцеговине.³

* Доктор књижевно-историјских наука, научни савјетник, Подгорица.

¹ У новијем времену све више се појачава интересовање за мјесто из којег су се доселили преци ове, за Српство посебно значајне, породице.

² Недавно су се појавиле и претпоставке које не споре да су Петровићи поријеклом из средње Босне (можда баш из околине Зеница), али се, наводно, нијесу кретали до сада сматраном маршрутом, већ заобилазно.

У вези са тим „Светигора” је и објавила један чланак прије пар година.

Такође у Бродареву је пронађен докуменат (писан старим турским писмом) који је послат у Једрене да се вјеродостојно дешифрује.

Да ли је у питању поуздан извор или мистификација не може се са сигурношћу рећи.

Но, то не мијења одавна насталу теорију о (свакако мукотрпном) путешествију Петровића који су тек коначно станиште нашли у Његушима.

³ У циљу очувања коликогод подношљивог стања на територијама око тадашње Црне Горе, тј. посебно у сусједним херцеговачким племенима, гдје је непрестано „кључало” те биле честе побуне (иза којих су долазили погроми становништва), митрополит Петар Први утицао је не само на српски живаљ већ и на водеће турске личности како би се стање измијенило. Реџепашићу се обраћа бираним ријечима, знајући да и не може наћи заштиту за овај дио српског народа другачијим путем (тј. подстицањем побуне). У супротном само би им погоршао положај.

Тако је чинио и кад се над Европом надвио освајачки баук звани Наполеон. Охрабрен побједама на приморском (бококторском) појасу (Конавлима и правцем према Дубовнику), путем посланица поручује Херцеговцима да буду стрпљиви јер је дошао вакат да се ослободе од турског „сенџира”.

Спориће се истраживачи и зашто Петровићи за надимак узеше име планине Његош (које је влашког поријекла)? Његош се срета и у Егејској Македонији, а и другдје гдје је било Влаха.⁴

Спорно ће бити има ли то везе са именом Његуши (о чему је Ковијанић силно вријеме утрошио), а како се у неким (истина рјеђим) изворима и Петровићи каткад ословљавају.⁵ (Тако, између осталог, стоји и у једној турској пресуди из времена владике Василија, писаној баш на Цетињу док је овај боравио у Русији.)⁶

Биће спорно (боље рећи до краја неистражено) још много око ове владајуће куће, која династичком постаје од успоставе књажевства.⁷

Остаће доста и за оштра и за тупа пера, али неће и не може (сем у преуму) бити спорно да је ова државотворна (у владичанској етапи и светородна) лоза од настанка до владајућег престанка (док је „зборила и творила“) била и остала плодносна светосавска грана великог српског стабла.⁸

⁴ Ријеч „Његош“ у влашком језику повезује се са сезонским стаништем – катуном.

Не треба заборавити да је код Турака под појмом „власи“ подразумијевано све сточарско становништво (махом номадско) које је углавном било источно-православног обреда. Но и поред тога (широкообухватног) појма, Турци су (кад су у питању канунаме и дефтери) правили разлике. Дакле, постоје „Власи“ као етничка категорија и „власи“ као социјална (која се пише малим словом). Данас се (из разумљивих разлога) више потенцира социјална категорија, мада се ни етничке (бар у топономастици, тј. именима мјеста и предјела) не може заобићи (Капа, презиме у цетињском крају, или низ имена лингвистичког влашког поријекла).

⁵ Уз име владајуће куће Петровића обично је додаван надимак Његош. То се нарочито односи на владика Петра II, тако да је скоро срастао са његовим именом. Тако, кад се у обичном разговору (или писању) помене Његош (сем ако је у питању географски појам) обично се асоцира на пјесника Рада Томова (Петра II).

Код Петровића се, током владавине, помиње и Његуш као додатно име, тј. надимак. У документима се то чешће среће за владика Данила, па и Саву и Василија, док се касније све више губи и 19. столећу скоро нестаје. Ристо Ковијанић је успјешно и опширно анализирао и настанак имена племена Његуши, правећи разна упоређења. Детаљније, Р. Ковијанић, *Помени црногорских њемена*, Подгорица 1974. године.

⁶ Чедомир М. Лучић, *Турско учешће у мјешовитом суду око умира на Цетињу 1743. године*, Историјски записи 1992/1-2, стр. 127-132.

⁷ Чешће се прави историјско-правни пропуст (да ли циљно?), па се Петровићи од владике Данила (тј. од 1697. године) желе представити као династичка кућа. Чињеница је да су из те породице бирани господари Црне Горе од доласка Даниловог (сем владике Арсенија Пламенца), али, правно гледано, то је владајућа кућа све до појаве књаза Данила. Тек тада постаје династичка.

⁸ Одвише је неодговорно представљати било кога из владајуће, или династичке, куће Петровића заговорником друге (наводно црногорске) нације. Чине то само они којима и није јасан појам нације, а да и не говоримо колико не познавају историјска збивања током периода њихове владавине.

Тиме се поносила, о свесрпској слободи планове кројила, у њима горела и сагорела не дозволивши да (попут пузавице) буде одсјечена како би нове ородне коријене, са другим калемима, пустила.

Јер, да је (не дао Бог) било другачије, зар би се ова породица (поред све надарености) могла скрасити у, и онако херцеговачким становништвом претрпанним, његушким катуништима гдје је (и поред турских нахијско-административних подјела и увођења олакшавајућих филурцијских пореза одсјеком)⁹ био јак национални дух и жеља за слободом у вјери и имену прадједовском.¹⁰

Могли су Петровићи, према томе, бити само још истакнутији у слободољубивом истицању вјере и националног поноса да би били схваћени и прихваћени на наткаторској хриди, што је и конфесијски истурена тада према западнообредном вјероисповиједију.¹¹

Нијесу случајно бројне српске цркве сазидане на тим теренима.

Ту скоро да ни засеока без богомље било није.¹²

Вријеме, боље рећи невријеме, учинило је да су многе нестале те су остали топоними („Црквине”, „Црквишта” и слично).¹³

И то потврђује да су Петровићи у постојећем тражили могуће те кроз вјеру и снагу Неба и свога народа, кроз крст а уз то и бојни поклич, почели стварати

⁹ Црна Гора послје пада под Турске 1496. године до краја 17. вијека пролази кроз неколико етапа везаних за турски правни систем.

У почетку је тамо успостављан тимарски облик, али се убрзо увидјело да су немогуће толике обавезе (какве се на овај начин одређују), те је уведене филурија, тј. порез одсјеком, као далеко лакша категорија. Земља је издијељена на нахије и дефтерима из 1519. и 1522. године предвиђено плаћање одређених (релативно малих) дажбина по кући, односно домаћинству. Обично се тај износ кретао до око 35 акчи (турских сребрењака). Иначе, увођење оваквог пореза карактеристично је за све крајеве у Турској гдје је земљиште крајње непогодно за обраду (кршевито и планинско).

¹⁰ Увођење филурије (одсјека) не само да је било олакшица него је (будући да су та подручја била „хаса”, тј. царска земља) омогућаван и извјестан вид самоуправе. Наиме, такве земље биле су заштићене царским бератом од насилног понашања сусједних турских властелина (паша и везира). Тиме се лакше могла чувати и српска традиција и његовати ослободилачко-будничка идеја.

¹¹ Петровићи су непрестано радили на чувању православља које је (посебно на подручјима према Млетачкој Републици) било изложено ватиканским притисцима. Пресија је у 17. вијеку била нарочито јака. Тада је чак и црногорски владика Мардарије пустио и обећао прихватање уније. (Детаљније у поглављу везаном за положај Српске православне цркве у Црној Гори које се налази у пројекту „Правни систем у Црној Гори до средине 19. вијека” који се налази у Историјском институту Црне Горе (аутор Чедомир М. Лучић).

¹² У циљу одбране од унијатско-католичанског притиска током вјекова сазидане су бројне (иако мале) богомоље, посебно на подловћенско-његушком и паштровићком правцу, како би јачало православље.

¹³ На жалост, и у комунистичкој епохи није се водило рачуна о храмовима, не само овдје него и у свој Црној Гори, што је имало за посљедицу њихово страдање. Нарочито је то било изражено у ратном времену.

слободарско гнијездо и језгро подловћенске (катунске, а потом четиринахијске) Црне Горе, која се даље ширила у свим правцима, а нарочитом према истородној Херцеговини и васојевско-лимском а потом рашком крају.¹⁴

Требало је, дакле, одолијевати и унијатско-латинашкој плими, која владику Мардарија (преко вјештог Леонардија и Конгрецаије) заплусну и за мало у ватиканске сфере повуче.

И као што Раде Томов, далеко касније, не хтје пољубити петровске ланце тако ни његови преци, давно прије тога, нијесу могли да се са ма чијим ланцима помире.

Далеко сам од помисли да (овај пут) тумачим зашто је Цвијић¹⁵ људе планинског склопа Херцеговине и Црне Горе назвао „најљепшим српским сојем на Балканском Полуострву” (и да ли је тај сој у самосвојности пред суштинским и придјевским нестанком таквог обичаја), али сам близу убјеђења да се је у томе сјају највише истакао лозом Петровића, која је своју зрелост и презрелост већ прије скоро вијек завршила.

Питам се: Да ли од тада Цвијићева поставка дијаграмски иде силазно и је ли песимистички очекивати да ће до нулте тачке доћи?

Може ли се одрећи да се Петровићи нијесу поносили национализмом? – Не, сем ако се у некаквој, политици додворној, науци (попут Лазе Томановића, који је својевремено све из тог угла објашњавао) жели каријерни добитак.¹⁶

Али, и то као и све је пролазно.

Кад бисмо издавајали основне црте владајућих Петровића, по којима су се у управљачко-политичкој улози испољавали, могли бисмо закључити:

Владика Данило (који је стежући крст истовремено и мач стезао, називајући се „воеводич сербској земљи”) велики је прегалац (у неку руку и визионар) везан за практичне могућности.¹⁷

¹⁴ Ширење Црне Горе ма у којем правцу не би било могуће да није била чисто српска земља. У противном то би се схватало као освајање туђих територија на којима живи српско становништво. Ово је, уз остале, један од и те како важних доказа да је ново (тзв. „хибридно”) стварање нације неодрживо.

¹⁵ Јован Цвијић је у почетку теорију заснивао на географским одликама и претпоставци да оне утичу на особености човјека. Каснијим проучавањем утврђено је да посебности природе на малим просторима нијесу тако изражајне према психофизичким карактеристикама људи, већ да су у питању други чиниоци. Видјети, Јован Цвијић, *Балканско Полуострво* (поглавље везано за културне појасеве), Београд 1927. године.

¹⁶ Др Лаза Томановић покушавао је сва објашњења подвести под политичке потребе Црне Горе тога времена. Стога је имао низ неаргументованих полемика са врсним познаваоцима прошлости Црне Горе – Иларионом Руварцем и Јованом Томићем.

¹⁷ Запажену студију о владици Данилу написао је Глигор Станојевић, који је посебно изучавао млетачке архиве те тако открио све закулисне радње које су предузимали Млечани према Црној Гори. Детаљније, Г. Станојевић, *Владика Данило*, Цетиње 1952.

Сава је смирени (одвише дипломатски додворни) и до домаћинске шкртости оивичени човјек који много материјализује и из конкретне ситуације излази бојажљивим корацима.

Предузимао је и неке конкретне мјере од општег интереса.

Види се то и из писма руском владици Платону, као и из предлога тзв. „погодбе” с Аустријом.¹⁸

Егзарх пећи Василије,¹⁹ својеврсни маштар и будничар, с малим је практичним учинком.

Истовремено је и пјесник кроз чије стихове провијава жал за средњовјековним царством и жеља за свесрпским обједињењем.²⁰

То потврђује и у „Оди Немањи”:

„Сербски свети краљи востаните...
От’чество ваше обновите...” итд.

Или:

„Архијереји србски не лезите,
Но сву ношт Бога молите,
Царство србско паки ваставити,
Правдоју и благочастијем прославити”.

Иначе, „Васпостављање великог српског царства на меридијанима средњовјековља идеал је свих Петровића”.²¹

¹⁸ „Погодбом” је било предвиђено да се епископи Црне Горе хиротонишу у Сремским Карловцима док се остваре могућности да тај свештени чин постижу у Пећи. И из овога се види да Црква у Црној Гори никад и није жељела а камоли захтијевала аутокефалност, јер се и у најтежим временима сматрала само саставним дијелом Српске православне цркве.

¹⁹ Владика Василије писао је и тзв. „Историју о Црној Гори” којом је циљао преварити Руски двор како је то богата земља. Управо, тиме је сматрао да ће скренути пажњу на ову земљу. Но, то је имало супротан ефекат. В. Петровић, *Историја о Црној Гори*, Москва 1754. године. Додатно, М. Драговић, *Црногорски митрополић Василије Пејровић*, Цетиње 1884. стр. 16.

Такође, Ч. Лучић, *Ејско-будничке координате владике Василија Пејровића*, Војно-историјски гласник 1-2, 1988. године, стр. 13-19.

²⁰ У свим пјесмама Василија Петровића до краја се инсистира на свесрпском објединитељском плану. Међутим, његово величање Црногораца превазилази све елементе објективности. Ипак, то је чињено само у најбољим намјерама, тј. да се ојача њихов ослободилачки дух и поправи слога. *Цетињски љетопис*, Цетиње 1962., 15, 16, 63.

²¹ Чедомир М. Лучић, *Ејско-будничке координате владике Василија Пејровића*, Војноисторијски гласник 1-2/1998. стр. 14. „Као племенски човјек, Василије се није

У пјесми „Цариграду” залаже се за прогон ислама, прво са српских простора а потом и са Балкана.

У акцији је повезан са неуспјелим уротима због којих је (до бријега са Крита) робијао патријарх Василије Бркић.

Од свих Срба нарочито велича Црногорце, који су, како каже „Србска дика превелика”.

Готово надрасно доказује како се други Срби лажно представљају да су Црногорци мада им, тврди, ни примаћи нијесу.

Глигор Станојевић с правом закључује: „Василије је, према политичкој потреби, Црногорце сматрао интегралним дијелом српског народа и још чешће као посебност међу Србима”.

Неубједљив је код Руса, јер Црну Гору представља богатом а моли за помоћ.

Франческо Гримани у вези са тим вели: „Описује Црну Гору... као једну од највећих и најплоднијих покрајина на свету”.

Али, Гримандију не смета то, већ што је писао да је његов српски народ подигао Котор, који је тада припадао Млечанима.

У будничко-пропагандним настојањима Василије иде до крајњих граница нереалног.

Народ тотално неписмен, а он му велича бистрину и тражи отварање универзитета гдје би се изучавала философија.

Замало да убиједи како је у праву, него му маштарије разоткри руска мисија са Пучковим²² и цара извијести о земљи безакоња која кривцу руши кућу и нејач изгони.

могао далеко одвојити од свога, племенштином оптерећеног, схватања па је из тих оквира и морао емитовати. Зато је онако снажно и зрачио митском опојношћу. Отуда у његовој епици сви имају одређене задатке. Само тако синхронизовано ће се повратити изгубљено и појавити стари бљескови у новоме сјају”. (Исто, стр. 14.) „Губећи се у племенском надметању тежио је доказати да су Црногорци, иако Срби, над осталим Србима по својим квалитетима”. (Исто, стр. 18). Стога Глигор Станојевић с правом закључује: „По Василијевом схватању само су Црногорци достојни пажње руског двора”. Г. Становијећ, *Мишрополић Василије и његово доба*, Београд 1958., стр. 108.

²² Иза доласка руске мисије све се измијенило, али у негативном смислу у односу на Василијеве планове. Вјероватно да је у пропаганди против Василијеве све српске политике (и поред издизања Црногораца) радила и Млетачка Република преко своје широко развијене агентске мреже. Ни њој ни Аустрији нијесу одговарали буднички подстицаји црногорског господара. Једноставно, плашило их је да то не развије и ојача национални осјећај код српског становништва које сеналазило подвлашћено у њиховим државама. У вези са Пучковим извјештајем детаљније: Г. Станојевић, н. дјело, стр. 108. Такође: Ј. Томић, *Историја Црне Горе Мишрополића Василија Пејровића*, Годишњица Николе Чупића, књ. 23. Београд, 1904., стр. 23, 90.

Па ипак, иако лепршавих планова и одвише хитар, у сваком огледу оставања снажан утисак, јер од његовог времена Црногорци развијају самољубље.

Петар Први (заиста први) Свети, свестрано обдарен и свестрано активан, борац за преваспитање и обједињавање, дипломата, законодавац, писац, пјесник, историчар итд. основни ослон у борби за слободу окреће на сопствене снаге.²³

Подизао је Црногорцима борбени морал пред битку (као на Мартинићима и Крусима): Напријед „док у вама јуначко српско срце куца”, „...српска крвца врије” и слично.²⁴

Велича мнозину умјесто појединце, као:

„Није сјенка слога црногорска”. Зато је и надвременик.

Петар II – Раде Томов, првенствено мислилац, али са slabим државним учинком (за разлику од ненадмашног претходника) уздиже појединце.²⁵

Слави величину свесрпске прошлости. Непрестано кликује обједињавање и романтичарски се за њега залаже „од Дунава до мора сињега”.

Поносно се легитимише:

„Име ми је вјерољуб,
презиме ми родољуб.
Црна Гора, родна грудa,
камен паше одасвуда.
Српски пишем и зборим,
сваком гласно говорим:
Народност му србинска,
ум и душа славјанска”.²⁶

Књаз Данило, први династа и прегалац великог ризика (на почетку подсмјешљиво звани Зеко), којему свјетске политичке прилике иду у прилог, испунио је Црногорцима обећање и за живота постао „већи од Ловћена”.²⁷

²³ Детаљније о Петру Првом: Ч. Лучић, *Митрополић Петар Први Петровић*, Историјски институт Универзитета Црне Горе, Подгорица и „Стручна књига” Београд 1991. године.

²⁴ Петар Први скоро никад (боље рећи, врло ријетко) не наглашава национ као пресудан елемент у природи човјековој. Једино кад треба подстаћи морал и прегалаштво тада наглашава припадност. Поред поменуте књиге додатно: Ч. Лучић, *Моћ ријечи Петра Првог – етичкоесрпски аспекти*, „Универзитетска ријеч” Никшић 1987.

²⁵ Прибирање појединаца чинило је истовремено и прво класно раслојавање будући да су се они и имовински одвајали. Ч. Лучић, *Њеџошеви сиваралачки најојници*, Историјски записи 1-2/1993, 163-167.

²⁶ Стихове је написао на Вуковом часопису „Даница” 1833. године, који је (приликом заједничког изласка на Ловћен, 6. маја, тј. на Ђурђевдан) поклатио ужичком владици.

²⁷ Књаз Данило се на почетку владавине обратио Црногорцима ријечима: „Ево како сам мали и нечемуран али бићу вам већи од Ловћена”.

Познато је да се није трпио са начертанијском гарнитуром јер је Гарашанин за њега рекао да је „луда”, па ипак у Законику (чл. 92) записа да у Црној Гори живе само Срби, а да ће и остали (кад их тамо буде) бити једнаки пред Законом.

Храбар, опор, опасан, до комплексне опсесије самосвојан, неријетко тигровске нарави и са значајним практичним успјесима, није могао бити захваћен романтичарским таласом, што је неспојиво са његовим прагматизмом, па и опречностима које су га осцилантно окретале од Истока према Западу (каткад и стамболском Оријенту).²⁸

Романтизам се ипак пренио на његовог наслједника Николу, који (како се Ђукићевски николајише) на предсмртној ури љубљаше грумен земље, понесене са Крушевца кад у маглине европејске за навјек оде.

Ни династичке невоље (које га ломише и саломише) нијесу му национални осјећај гасиле.

Нијесу, иако се уплитао и заплитао у светосавске каноне желећи да обави давну замисао обједињења, односно довођења у редовно стање некад ометене Пећке патријаршије.²⁹

Никола I а посљедњи владалац, у себи метаморфозира одлике политичара, државника и владара, који сублимира небројене мане али и врлине и губи на историјском испиту међудинастичким суревњивостима, мада до краја свјестан да му прилике не иду у сусрет.

Тежи ка обједињавању свих Срба, али не (сем на почетку владавине) по цијену наслједства, које љубоморно чува за потомке.

Сви су владајући Петровићи (иако несразмјерно и на различите начине) јачали свесрпски национални дух, уздизали вјеру прадједовску и највише се уздали „у Бога и у своје руке”, што пјесник „Горског вијенца” рече.

Стога, иако је свима сем свевременику Петру Небо било „затворено”, овоземни учинак остао је историјски значајан.

Можемо ли слиједити њихов национални пут, или нам је мисаоно закључивање (из нејасних разлога) толико закречено?

А што се тиче Петровића, они ће остати дјелима толико снажни да ће одољети сваком ситноћарском политикантско-научном мијењању њиховог национа, ма каквог интензитета тај притисак био.

²⁸ Ч. Лучић, *Уложа Грахова у црногорско-херцеговачким ослободилачким и културним везама* (зборник) ЦАНУ – Филозофски факултет у Никшићу и Историјски институт Универзитета Црне Горе, Подгорица 1998. године, стр. 343-353.

²⁹ Ч. Лучић, *Варијабилне сфере Николе Петровића у историјском процесу развоја Црне Горе*, ЦАНУ – Подгорица 1998. године, стр. 381-390. (Зборник). И данас се негативно одражавају неопростиве грешке Николе Петровића у Црној Гори, посебно везане за превише и недозвољено уплитање у канонска питања.

Prof. Čedomir LUČIĆ, Ph.D.

FREEDOM, FAITH AND NATIONAL SPIRIT
OF THE RULING FAMILY PETROVIĆ

Summary

For a long time historiographers will dispute about the directions and time of the Petrovićs' coming to Njeguši. However, it will not be disputable that this ruling family has always been and has remained the St. Sava's, Serbian and freedom-loving family. Archbishop Danilo spoke that he is "a leader of Serbian land". The first activities on creation of state were connected with annihilation of "converts to Moslemism".

Archbishop Sava, although more restrained in every regard, was also undertaking some specific measures in general Serb's respect. That may be noticed also from the proposal of the so called "Deal" with Austria.

Archbishop Vasilije was especially venturous but the circumstances were not favorable to him. He had remained misunderstood both as a ruler with great political ambitions and as a poet – master.

The greatest successes in looking for freedom, upgrading the faith and national dignity are connected with Metropolitan Petar the First – the Saint. They do not refer only to victories on the battle fields (in wars against the Turks and the French); he also had done a lot in regard of nation-building. He passed "The General Code of Montenegro and Highlands" and established the first authorities of state power.

Petar the Second formed the Senate, Guardia and bodyguard (perjanici) and continued with upgrading the state authority. Following him, Montenegro becomes a Principality. Prince Danilo, and than Nikola, continue to expand this small Serb's state until its final integration in a joint South Slavonic state – the SCS Kingdom.

